

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE İNSAN HAKLARINA KATKILARI**Yunus Emre GÜL¹****Özet**

II. Dünya Savaşı'nın ardından hızla gelişen uluslararası toplumun vicdanını derinden etkileyen suçların cezazsız kalmaması ve insan haklarının geleceğe yönelik olarak bir devletin iç işleri bağlamında değil, doğrudan uluslararası toplumu ilgilendiren bir mesele olarak ele alınması gerektiği düşüncesi, zamanla olgunlaşarak 2002 yılında Roma Statüsü ile Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasını sağlamıştır. Hükmettiği cezalarla caydırıcılığını ortaya koyan Mahkeme; adalete hizmet etmesi, mağdurları koruması ve gelişim hakkı bağlamında İnsan Hakları'na pek çok katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Toplum, Uluslararası Ceza Mahkemesi, İnsan Hakları, Katkı

INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AND ITS CONTRIBUTIONS TO HUMAN RIGHTS**Abstract**

After Second World War, the fast growing opinion of the crimes which deeply shock the conscience of humanity must not go unpunished and human rights not to be held as domestic affairs of countries but should be held directly to concern international community go forward in a time and International Criminal Court was established by Rome Statute in 2002. The Court which proves it's deterrent effect on criminals by retributive decisions made a lot of contribution to Human Rights within the context of serving justice, protecting victims and development rights.

Keywords: International Community, International Criminal Court, Human Rights, Contribution

Özgün Araştırma / Original Article

¹ Sorumlu yazar / Corresponding author, İstanbul Üniversitesi, Türkiye, ymsrgul@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-8701-2236

Copyright © 2016-2018 IBAD

ISSN: 2536-4642

GİRİŞ

Üzerine farklı teoriler geliştirilse de ilk çağlardan beri insanlar bir düzen içerisinde birlikte yaşama gereksinimi duymuşlardır. Bu durum gerek düzensizliği bir düzene sokması amacıyla devletin kuruluşunu iddia eden Hobbes'un Leviathan'ı için de böyledir ve gerekse insanların mutluluğunun sürekliliğinin sağlanması amacıyla devletin kurulduğunu iddia eden Locke için de böyledir. Aslında temelde yatan düşünce hep bir düzen ihtiyacıdır ve bunun da mümkün olabilmesinin yegâne yolu hukuktan geçmektedir. Bu doğrultuda ilk çağlardan beri süregelen toplumun bir düzen içinde bir arada yaşaması gerekliliği hukukun da ortaya çıkışını zorunlu kılmıştır. Genel anlamıyla kişilerin hakları ve ödevlerinin belirlenmesi demek olan hukukun net bir tarifinin yapılması gerekirse insan veya insan topluluğunu düzenleyen ve devlet yaptırımıyla kuvvetlendirilmiş bulunan norm, emir ve yasaklardan oluşan kaideler bütünü şeklinde tanımlamak mümkündür. (Adal 1985: 1)

İnsan Hakları bilimi ise Rene Cassin'e göre, "bütünü, her insanın kişiliğinin gelişmesi için vazgeçilmez olan hakları ve özgürlükleri belirleyerek, insanın onurundan hareketle insanlar arasındaki ilişkileri inceleme konusu yapan sosyal bilimlerin bir dalıdır." (Gemalmaz 1997: 340) Yine doktrinde yaygın olarak kabul edilen "İnsanın, insanlık niteliğinden ötürü tanınmış haklarıdır." tanımlaması da İnsan Haklarının anlaşılması açısından kuşatıcı bir çerçeve çizmektedir. İnsanın insan olmasından ötürü sahip olduğu haklar sadece lafzi olarak değil, aynı zamanda bu hakların çiğnenmesi durumunda verilecek cezalar yoluyla da korunmaya muhtaçtır. Bu cezaların sadece tazminat şeklinde değil, hapis cezası da içermesi bu hakların çiğnenmesinin engellenmesi adına önemli bir caydırıcılık unsurudur ki Uluslararası Ceza Mahkemesi(UCM)'nin de önemi tam olarak bu noktadır.

Bu çalışmada, öncelikle Uluslararası Ceza Hukuku ve Uluslararası Ceza Mahkemesi incelenecek ve ardından sonra insan haklarının korunmasına önemli bir katkıda bulunan UCM'nin adalete hizmet etme düşüncesi, hukukun üstünlüğü (rule of law), mağdurların korunması ve gelişim hakkı bağlamında katkıları değerlendirilerek makale sonlandırılacaktır.

I.ULUSLARARASI CEZA HUKUKU VE BİREYSEL SORUMLULUK

A.ULUSLARARASI CEZA HUKUKU'NUN NİTELİĞİ

Uluslararası Ceza Hukuku'nu tanımlamadan önce, Ceza Hukuku'nun ne olduğunun anlaşılmasında fayda vardır. Ceza Hukuku, toplumsal düzeninin sağlanması ve bireysel çıkarların da korunması amacıyla bazı davranışların yapılması veya bazılarının kaçınılması konusunda devletin bireylere verdiği emir veya bunlara uymama durumunda uygulanacak yaptırımların incelendiği bir bilim dalıdır. (Centel, Zafer, Çakmut 2016: 3)Buradan hareketle belirtmek gerekir ki Ceza Hukuku'nun amacı yalnızca insanları korumak değil aynı zamanda cezanın önleme amacına binaen toplumun gelişimine katkı sağlayarak suçu ve suçluyu azaltmaktır. Ancak burada Ceza Hukukunun temel özelliği normlarının emredici olması ve uyulmaması halinde de bunların yaptırıma tabi olmasıdır. (Aydın 2002: 134) Ceza Hukuku belli bir devlet bazında ceza ve yaptırımlar öngörürken Uluslararası Ceza Hukuku ise uluslararası toplum nezdinde tehlike oluşturan suç ve cezaları öngörür. Bu noktada Uluslararası Ceza Hukuku devletler hukukuna aykırı olan ve uluslararası toplumun tümü için tehlike oluşturan uluslararası suçları ve bunlara ilişkin cezaları düzenleyen Uluslararası Hukukun özel bir dalıdır. (Aydın 2002: 135) Bunun yanında bir başka tanıma göre ise, "Devletlerarası Ceza Hukuku kavramı, bir yandan egemen devletlerin ulusal ceza hukuklarını sınırlayan milletlerarası kuralları, öte yandan da milletlerarası cezaî sorumlulukları, devletlerarası adli yardımlaşma ve devletlerarası adli yardımlaşmaya ilişkin esaslardır." (Gözübüyük 1959: 18) Her ne kadar daha pek çok tanımı yapılabilirse de sonuç olarak Uluslararası Ceza Hukuku'nun uluslararası topluma yönelik tehlikelerin bertaraf edilmesi amacı taşıdığı açıktır. Gerçekten uluslararası

nitelikteki suçların mağdurları sadece suçun yöneltildiği kişiler ve devletler olmayıp aynı zamanda tüm uluslararası toplumdur. (Aydın 2002: 138)

B. BİREYLERİN ULUSLARARASI HUKUK'TA CEZA SORUMLULUĞU

Uluslararası Hukukla paralel bir gelişme gösteren Uluslararası Ceza Hukuku, Uluslararası Hukukun sadece devletlerin varlık alanı olmasından çıkıp özellikle savaş hali ve iç çatışma gibi durumlarda bireylerin korunmasına yönelik tedbirlerin alınması gerektiği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Aslında bu noktada, her ne kadar Nürnberg'i milat olarak kabul edenler olsa da M.Ö. 6. yüzyılda dahi Çinli komutan Sun Tzu savaşlarda kaçınılması gereken olayları dönemin örf ve adet hukukuna göre ele alarak Uluslararası Ceza Hukuku'na paralel görüşler öne sürmüştür. (Ulusoy 2008: 26) Ancak Nürnberg'in önemi, uluslararası suç işleyen devletlerin değil aynı zamanda bireylerin de sorumluluklarının olduğu önceleri bir varsayım olsa da bu durumun Nürnberg Mahkemeleriyle resmen kabul edilmiş olmasıdır. (Aydın 2002: 140) Nürnberg'den günümüze kadar gelen süreçte Uluslararası Ceza Hukuku'nda sorumlu olduğu düşüncesi gittikçe pekişmiş ve Roma Statüsü'nün 25/1 maddesinde geçen "*Mahkeme, bu tüzüğe uygun olarak, gerçek kişiler üzerinde yargı yetkisine sahiptir.*" ibaresiyle de UCM'nin gerçek kişiler üzerinde yargılama yetkisine sahip olduğuna yer verilerek bu noktada herhangi bir kuşkuya yer kalmamıştır. Bunun yanında komutanların da aynı statüsün 28/1(a) maddesinde cezai sorumlulukları daha geniş bir çerçevede düzenlenerek bilmesi gereken hallerde dahi ceza sorumluluklarının olduğu belirtilmiştir. Bu kişilerin UCM'nin yetki alanına giren işleyebilecekleri uluslararası suçlar; soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu olarak sınırlı sayıda olsa da aslında deniz haydutluğu, köle ticareti, uçaklara saldırı ve uçakları kaçırma şeklinde çerçevesi daha geniştir. (Aydın 2002: 145-162) Anlatacağımız Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri de sadece barışa karşı suç, savaş suçu ve insanlığa karşı suçlar bakımından yetkiliydiler. Gerçekten Nürnberg ilkelerinin VI. maddesinde;

"Aşağıda sıralanan suçlar uluslararası hukuk önünde cezaî suçlar olarak belirlenmiştir:

(a) Barışa karşı işlenen suçlar

(i) Saldırgan ya da uluslararası antlaşma, sözleşme ve garantileri ihlal eden bir savaş planlama, hazırlık ya da kışkırtma,

(ii) Ortak plana işbirliği yapma ya da (i) maddede belirtilen eylemlerin başarılması karşı komplo;

(b) Savaş suçları

Yasaların ya da savaş adetlerinin ihlalleri, örneğin: köle işçilere ya da herhangi bir amaçla sivil halka ya da işgal altındaki bölge halkına, savaş tutsaklarına, denizdeki insanlara, kötü davranma ya da onları, rehinelere öldürme, sınır dışı etme; kamu ya da özel mülklerin yağmalanması, kent, kasaba ve köylerin ahlaksızca yıkımı ya da askeri gereklilikle açıklamayacak biçimde tahrip edilmesi;

(c) İnsanlığa karşı işlenen suçlar

Cinayet, kitle imha, köleleştirme, sürgün ve sivil halka yapılan diğer insanlık suçları, ya da siyasî, etnik ya da dinî nedenlerle eziyet, ya da savaş suçu ya da insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili idam ya da eziyet ya da eylemler sürdürülmesi."

ifadelerine yer verilerek bu husus açıkça belirtilmiştir. Bunların yanında kişilerin işledikleri uluslararası suçlardan dolayı sorumluluklarını etkileyen somut olayda yanılma, meşru müdafaa, zorlama, kişinin fiil ehliyetinin olmaması, kusurluluğu etkileyen hallerin bulunması ve

kaza gibi hususların da kişiye bireysel ceza sorumluluğu yüklenirken göz önünde bulundurulması gereken hususlardır. (Aslan 2007: 247-251)

II. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

A.AD HOC ULUSLARARASI CEZA MAHKEMELERİ

UCM'nin kurulmasına kadar geçen süreçte bireylerin uluslararası topluma karşı suç işledikleri nedeniyle yargılandıkları 20. yüzyılda kurulmuş 4 önemli mahkeme vardır ki bunlar; Nürnberg, Tokyo, Yugoslavya ve Ruanda Ceza Mahkemeleridir. Bunların hepsinin ortak özelliği belirli bir olaya özgü olarak geçici nitelikte kurulmuş olmalarıdır.

Yukarıda bahsettiklerimizden önce de uluslararası nitelikte başarısız da olsa ceza mahkemeleri de kurulmuştur. Sözgelimi 20 Aralık 1907'de Kosta-Rika, Guatemala, Nikaragua, Honduras ve Salvador'dan oluşan 5 Orta Amerika Cumhuriyeti Washington'da imzaladıkları bir sözleşmenin sonucunda Uluslararası Hukuk kurallarının çiğnenmesi halinde fertlerin başvuru yapmaları amacıyla Orta Amerika Adalet Divanı'nı kurmuşlardır ve fakat 1918 yılına kadar Mahkeme'ye sadece 5 başvuru yapıldığı ve bunların 4 tanesi iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle daha başvuru aşamasında reddedilip 1 tanesi de başvuran aleyhine karara bağlandı için söz konusu mahkeme kaldırılmıştır. (Dönmez 1985: 232-233)

II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından İngiltere'nin başkenti Londra'da toplanan ABD, İngiltere, SSCB ve Fransa devletlerinin temsilcileri aralarında imzaladıkları Londra Anlaşmasının 2. maddesine binaen Nürnberg'de Uluslararası Askeri Mahkeme'nin kuruluşu, yetki ve işleyişini bir statü dâhilinde belirlediler. Bu doğrultuda kurulan Nürnberg Mahkemesi, teorik bir tasarı olarak kalmayıp fiilen kurularak savaş suçlularını yargıladı (Eser 2007: 7) ve dünya tarihinde ilk defa uluslararası suç nedeniyle bireysel sorumluluk kabul edilerek faillere ceza verildi. (Parlak 2015: 42) Bunda özellikle mahkeme başkanı Yargıç Jackson'ın suçluların devlet adına suç işlediği ve dolayısıyla da cezalandırılmalarının mümkün olduğu düşüncesi Nazi suçlularının cezalandırılması adına büyük bir dayanak olmuş ve hatta yargıcın bu konudaki ısrarcı tavrından dolayı doktrinde Mahkemeyi "Jackson'ın Nürnberg'i" (Barrett 2007: 6) şeklinde veya tavırlarında dolayı da yargıçları "Nürnberg'in Kansızları" (Verges 1988) şeklinde nitelendirenler olmuştur. Yapılan yargılamalar sonucunda da yargılanan 24 üst düzey Nazi yetkilisinden 3 tanesi hakkında beraat kararı verilirken 11 tanesine ölüm, 3 tanesine müebbet, 7 tanesine ağır hapis cezaları verilmiştir.(Bozkurt 2010: 77)

Pasifik Bölgesi Müttefik Kuvvetler Başkomutanı General McArthur'un bizzat kendi yetkisiyle yayınladığı 19 Ocak 1946 tarihli kararnameye dayanılarak Avusturyalı yargıç William Webb'in başkanlığında kurulan Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Mahkemesi; (Parlak 2015: 43) Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının hesabını sormayı unutarak yaptığı 2,5 yıl süren yargılamalar sonucunda Başbakan Hideki Toko'nun da dâhil olduğu 28 davalıyı içerisinde barışa karşı suçlar ve savaş suçlarının da bulunduğu 55 farklı suçtan mahkûm etti. (Cryer,Friman,Robinson,Wilmshurst 2010: 116)

Önemli bir nokta olarak belirtilmesi gerekir ki Nürnberg ve Tokyo Mahkemelerine doktrinde iki noktada ciddi eleştiri getirilmiştir. Bunlardan birincisi, "suçta ve cezada kanunilik ilkesi"ne aykırı olarak işlendiği sırada suç sayılmayan eylemlerin bunlar gerçekleştirildikten sonra suç sayılarak faillerin cezalandırılması, diğeri ise "doğal hâkim ilkesi"ne aykırı olarak önceden kanunla kurularak tarafsız ve bağımsız yargılama yapması gereken Mahkemenin hem önceden belirlenmemiş olduğu hem de Mahkemenin galiplerin Mahkemesi (Eser 2007: 7) olması dolayısıyla tarafsız olmadığıdır. (Parlak 2015: 49) Ancak, burada üzerinde durulması gereken ve zaten Mahkemenin de üzerinde durduğu husus opinio juris ilkesidir. Nitekim söz konusu ilkeye göre, uluslararası teamül hukukuna göre devletlerin uzun süre uygulayarak bir ön kabul gibi kabul ettikleri pratikler zamanla adeta mantıksal bir unsur haline gelerek ilk elden öne sürülebilecek hususlar haline gelebilirler ve buna dayanarak Mahkemelerin suç isnat etme ve bunu yargılama yetkileri mevcuttur. (Arajavi 2014: 23)

BM Güvenlik Konseyi tarafından BM Anlaşması'nın VII. bölümünün "barışın tehdidi bozulması ve saldırı eylemi durumunda yapılacak hareket" başlığına binaen 25 Mayıs 1993 tarih ve 827 sayılı kararının eki kabul edilerek kuruldu.(Odman 1996: 143) Mahkeme 1 Ocak 1991 tarihini milat kabul ederek Yugoslavya topraklarında işlenen ağır insancıl hukuk suçlarının kovuşturulması ve suçluların adalet önüne çıkarılması amacıyla kuruldu.(Gülmez 2001: 162) 3 dava dairesi ve bir temyiz dairesi vardı. Her ne kadar kurulduğu dönemde mahkemenin diğer ad hoc mahkemeleri gibi bir sözleşmeyle kurulmadığı gerekçesiyle geçersiz olduğunu iddia edenler olmuşsa da 161 kişi hakkında iddianame düzenlenmiş ve hatta bunlardan 141 tanesi hakkında karar verilmiştir. (Sağlam 2015: 584)

Nisan-Temmuz 1994 arasında Hutu milislerinin, azınlık Tutsiler ile ılımlı Hutulara yönelik başlattığı soykırım sonucu 500.000 ile 1 milyon arasında insanın ölmesi sonucu BM Güvenlik Konseyi 8 Kasım 1994 tarih ve 955 sayılı kararıyla Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurularak 1994 yılıyla sınırlı kalmak kaydıyla yetki alanına giren suçların kovuşturulması amacıyla kurulmuştur. (Gülmez 2001: 163) Önemli bir husus olarak belirtmek gerekir ki eski Başbakan Jean Kambanda'nın yargılanması esnasında tarihte ilk kez bir davada soykırım suçunun bizzat kendisi tarafından itiraf edilmesiyle bu suç nedeniyle bir kişinin ceza alması sağlanmıştır. (Gülmez 2001: 165)

Yukarıda belirttiğimiz Mahkemelerin yer ve zaman bakımından sınırlı bir alanda ve geçici olarak kurulmuş mahkemelerdir. Ancak Uluslararası Ceza Mahkemesi; bir milletlerarası hukuk sözleşmesi ile meydana getirilerek bu sözleşmeye konu olan suçların kovuşturulması bakımından yer ve zaman sınırlaması olmaksızın evrensel yetkili ve daimi bir ceza mahkemesidir. (Jescheck 2006: 28)

B.ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU VE YAPISI

Uluslararası Ceza Mahkemesi(*International Criminal Court*)'nin kurulması fikri, soykırım suçu yahut insanlığa karşı işlenen suçlar gibi insan haklarının ağır bir şekilde ihlaline neden olan suçların sadece bir devletin mahkemesine bırakılmasının uluslararası kamuoyu açısından yeterli görülmemekle suçluların uluslar üstü bir mahkemede yargılanması düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. (Çetin 2010: 337)

Özellikle 1973 yılında Apartheid (ırk ayrımcılığı) Suçunun Kaldırılması ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin kabulüyle ilgili Sözleşme'nin V. maddesinde belirtilen Sözleşmeye taraf devletlerin yargılama yetkisini kabul ettikleri bir Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Penal Tribunal) kurulmasının öngörülmesi büyük bir adım olmuş ve Yugoslavya Ceza Mahkemesinin de 1993'te kuruluşu bu fikri pekiştirerek gerçek kişilerin işledikleri ve Roma Statüsünde belirtilen suçlardan ötürü yargılanmalarını sağlayacak sürekli Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 1 Haziran 2002 yılında söz konusu statü ile kurulmasına neden olmuştur. Mahkemenin zaman bakımından yetkisi ise bu tarihten sonra işlenmiş suçlarla sınırlıdır. Bu bağlamda Mahkemenin yargılama yetkisi kapsamındaki suçlar söz konusu Statü'nün 5. maddesinde tanımlanmıştır. Maddeye göre; "Mahkemenin yargılama yetkisi, uluslararası kamuoyunu tamamıyla endişeye düşüren çok ciddi suçlar ile sınırlıdır." Söz konusu "çok ciddi suç kavramı" evrensel nitelikte olup dünyanın neresinde işlenirse işlensin fark etmeksizin tüm uluslararası kamuoyunu ilgilendiren (Alibaba 2000: 182) ve aslında pasif mağdurumun da tüm uluslararası kamuoyu olması dolayısıyla faillerinin yakalandığı takdirde dünyanın her yerinde yargılanabileceği suçlardır. Nitekim bunun bir örneği de İsrail'in Nazi suçlusunu Adolf Eichmann'ı kaçırmakla yargılaması ve ölüm cezası vermesidir. Söz konusu suçlar ise; soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu olmak üzere 4 bent halinde sayılmıştır. Bunun yanında bu suçlara konu olan fiillerin yargılanabilmesi için hem Statü'nün yürürlüğe girmesi ve devletin bu Statüye taraf olması gerekmekte (Gülmez 2001: 172) hem de aktif kişisel ilkesi gereği taraf devletin ülkesinde işlenmesi yahut ülkesellik ilkesi gereği taraf devletin vatandaşı tarafından işlenmesi gerekmektedir. (Çetin 2010: 349)

UCM'nin 3 ana bölümde toplanabilecek bir yapısı vardır. Nitekim bunlar; Daireler, Savcılık ve Yazı işleridir. Lahey'de kurulmuş olması dolayısıyla yerleşik bir özelliği sahip olan UCM'nin her ne kadar yargılamalarını suçun işlendiği yerde yaparak daha etkili olması da öne sürülmüşse de yasal sistemin çökmüş olabileceği, bu konuda yerinde yargılama yapılacak ülkenin uygun bir mevzuatının bulunmayabileceği veya savcı yahut siyasilerin politik niyetlerinin davaya karışabileceği gibi düşüncelerle merkezi bir noktada olması daha uygun olmuştur.

C.MAHKEME'NİN YETKİ ALANINA GİREN SUÇLAR

UCM'nin yetkisine giren suçlardan kısaca bahsetmek gerekirse ilk olarak Soykırım Suçundan başlanması gerekir. Raphael Lemkin'in literatüre kazandırdığı *Genocide* ya da soykırım suçu, uluslararası Ceza Hukukunun en ağır olanıdır. Failin milli, etnik, ırki veya dini bir topluluğu kısmen de olsa yok etme kastıyla bir plan dahilinde hareket ederek meydana getirdiği fiilleri bu suçun konusunu oluşturur. (Beşiri 2013: 183) Bu yüzden "suçların suçu" (Kocaoğlu 2010) nitelendirilmesi de yapılmaktadır. İnsanlığa karşı suç ise Statü'nün 7. maddesinde de açıklandığı üzere öldürme, yok etme, köleleştirme, sürgün etme veya göçe zorlama, hapsedme, işkence, zorla fuhuş, zulüm, kayıp etme, apartheid ve diğer ciddi hasara yol açan insanlığa aykırı hareket fiilleri bilinçli olarak, geniş çaplı ve sistematik şekilde herhangi bir sivil topluluğa yöneltilirse insanlık aleyhine suç teşkil eder. (Aksar 2003: 127) Bir diğer suç olan Savaş suçları ise uluslararası teamül Hukuku'nda savaşta yapılmasının yasak teşkil ettiği suçlardan ibaret olup Roma Statüsünde bu suçlar uzun bir şekilde sayılmıştır. Son olarak saldırı suçu ise BM Genel Kurulunun 3814 Sayılı kararının 1. maddesinde "*Saldırı, bir Devletin diğer bir Devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya işbu tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Andlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır.*" şeklinde tanımlanmıştır. Bu aslında ulusal bir hakka yönelik olarak barışa karşı işlenmiş bir suçtur ve dolayısıyla da kuvvete başvurma hakkını (Jus ad bellum) ortadan kaldırarak BM Anlaşması'nın 51. maddesi gereğince saldırıya maruz kalan devlet lehine meşru müdafaada bulunulmasına zemin hazırlar. (Kedikli 2005: 11) Bununla birlikte her ne kadar Roma Statüsünün 5. maddesinde bir suç olarak sayılarak Mahkemenin yargı yetkisi kapsamına alınsa da anlaşma sağlanamadığı için saldırı suçunun tanımı ilerleyen maddelerde yapılamamıştır.

III.ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİNİN ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNA KATKILARI

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilan edilme sebeplerinden biri olarak Giriş kısmında ifade edilen "İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevk eden vahşiliklere sebep olmuş bulunması..." ve yine Roma Statüsü'nün de Giriş kısmındaki "Bu yüzyıl süresince milyonlarca çocuk, kadın ve erkeğin, insanlık vicdanını derdinden etkilemiş, hayal bile edilemeyen kötülüklerin kurbanı olduğunu akılda tutarak..." ifadesi Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluş amacı ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku'nun amaçlarının paralellliğini ortaya koymaktadır. Gerçekten UCM felsefesinin temel yapıtaşlarından biri olarak insan haklarının korunmasını alarak Roma Statüsüyle kurulmuş insan hakları açısından devrim niteliğinde bir mahkemedir. Gerçekten Uluslararası Ceza Mahkemesi insanlığın barış, güvenlik ve refahına (*peace, security and well-being*) yönelik yapılmış utanç kaynağı pek çok suçun faillerinin cezasız kalmasının önüne çekilmiş önemli setlerden birisi ve aynı zamanda gelecekte de bu suçların işlenmesine karşı caydırıcı bir oluşumdur.

A.HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE ADALETE HİZMET ETME DÜŞÜNCESİ

UCM'nin de benimsediği ilkelerden biri olan hukukun üstünlüğü ilkesi gereğince Mahkeme kimi zaman devlet politikası olarak kimi zaman da örgütsel bir proje dahilinde hareket ederek insan haklarını tehdit eden bireylere karşı uluslararası arenada mağdur bireyleri korur. (Balasco 2013: 51) Aslında bu perspektiften bakıldığında UCM'nin insan haklarının korunmasının garantörü konumunda olduğunun söylenmesi yanlış sayılmaz. Gerçekten UCM, Statü'ye bağlı kalarak uygulamaya çalıştığı normlarla uluslararası insan haklarının korunmasını garanti altına almaya çalışmaktadır. Nitekim insan hakları düşüncesi ortaya çıkışı itibariyle devletin sınırlamaya çalıştığı temel hak ve özgürlüklerin korunmasının sağlanması amacına hizmet etmeye yöneliktir ve bu doğrultuda da UCM siyasi gaye gütmeksizin bağımsız, tarafsız ve etkili yargılama yapılarak devletlerin uygulamaya çalıştığı baskıcı politikalara karşı bireylerin yanında yer alarak insanlığa adaletin sağlanması yolunda bir umut olmuştur. (Dalar 2017: 154)

UCM'de soruşturma başlatılacak bir dava açısından adalete hizmet etmesi şartı (*interests of justice*) Statü'nün 53.maddesinde açıkça ifade edilmiştir. Zira bugünkü adalet, gelecekteki potansiyel mağdurların da koruyucusudur. (Balasco 2013: 50) Gerçekten UCM'nin uluslararası insan haklarını ihlal eden bir suçluyu yargılaması, suçlunun ülkesi açısından geçmişe adeta bir sünger çekilerek insan haklarına saygılı ve hukukun üstünlüğüne inanan yeni bir hükümetin kurulmasına yardımcı olarak ülkenin ve vatandaşların geleceği açısından büyük bir adımdır. (Robinson 2003: 489)

Hukukun üstünlüğü ve adalete hizmet etme gayesiyle UCM sadece sanıkları yargılamaz, Statü'nün 62. maddesinde açıkça belirtildiği üzere adil bir duruşma ve eşitlik doğrultusunda sanıkların haklarını da korur. Nitekim söz konusu maddedeki haklar evrensel nitelikte olup şunlardır; suçlamayı öğrenme ve kendini savunma hakkı, çevirmenden yardım alma hakkı, avukattan yararlanma hakkı, hukuki açıdan dinlenme hakkı, yargılamanın makul sürede yapılması, yargı önünde meramını anlatabilme hakkı, kendi aleyhine delil vermeye zorlanmama hakkı ve şüphe durumunda Savcının bunu açığa çıkararak sanığın yararlanmasını sağlanmasıdır. Buradan hareketle UCM suçlunun haklarını koruyarak örnek bir ceza yargılamasına emsal teşkil ederek sanığın adil yargılanma hakkını da korur. Gerçekten tarihsel gelişim süreci içerisinde ortaya çıkmış bir birinci kuşak hak olan adil yargılanma hakkına BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 10. ve 11. maddelerinde de yer verilmiştir ve BM'nin önderliğinde kurulan UCM'nin buna aykırı davranması da düşünülemez.

B.MAĞDURLARIN KORUNMASI

Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri gibi Mahkemelerde mağdurların rolü sadece tanık sıfatıyla dinlenmeleriyle sınırlıyken UCM bu konuda mağdurların haklarını daha kapsamlı şekilde korumuştur. Gerçekten Statü'nün de 68. maddesi buna ilişkindir ve söz konusu maddede açıkça belirtildiği üzere mağdurların yargılama esnasında güvenliklerinin sağlanmasının yanında gerek fiziksel gerek ruhsal sağlıkları rehabilite edilmeye çalışılır, yargılamaya katılıp avukattan yararlanabilir yahut delillerini sunabilirler. Gerçekten bunun sağlanması yolunda önemli adımlar atan Mahkeme, örneğin 2005-2011 yılları arasında yargılamaya katılmak üzere 4773 başvuru almış ve bunlardan 2647 tanesine hukuki temsil imkanı sağlanmıştır. (ICC 2011: 2)

Statü'nün 75. maddesinde de “Mağdurlara Yönelik Tazminatlar” düzenlenerek Mahkeme'nin talep üzerine yahut re'sen harekete geçerek zararlarının tazmin edilmesini amaçlar. Yani Mahkeme sadece suçluların cezalandırılmasına hizmet etmeyip aynı zamanda mağdurların da maddi zararlarının karşılanmasına çalışmaktadır. İnsan Hakları Mahkemeleri'nin ceza veremeyip sadece tazminata hükmettikleri düşünüldüğünde bu durumda aslında UCM'nin diğer insan hakları Mahkemeleri'nden daha fazla insan haklarına hizmet ettiği

ve katkı sağladığı çıkarımı yapılabilir. Gerçekten tazminatın yanında cezaların verilebiliyor olması caydırıcılık ve cezanın önleme amacı bakımından tazminattan çok daha etkili bir yoldur ve insan haklarının bu şekilde adeta Demokles'in kılıcı gibi diktatörlerin tepesinde dikilmesi bakımından çok önemlidir.

C.BİR İNSAN HAKKI OLARAK “GELİŞME HAKKI”NA KATKILARI

II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan insan haklarının sadece devletlerin iç sorunu olmayıp aynı zamanda tüm uluslararası toplumun sorunu olduğu düşüncesi “Üçüncü Kuşak Haklar” veya aynı zamanda “Dayanışma Hakları” adı da verilen hakların gelişimini de beraberinde getirmiştir.(Kaboğlu 1992: 123) Bu haklar; barış hakkı, çevre hakkı, self determinasyon hakkı, gelişme veya kalkınma hakkı ve insanlığın ortak malvarlığına saygı hakkıdır. Ancak, bizim konumuz yönünden üstünde durulması gereken husus bunlardan gelişme hakkıdır.

UCM'nin yetki alanına giren suçların hepsi gelişme hakkını zedeler niteliktedir. (Kaboğlu 1991: 42) Bu durum aslında sadece mağdura veya onun ülkesine yönelik olmayıp aslında tüm insanlığı ilgilendirir. (Kaboğlu 1991: 40) Söz konusu hak yönünden Mahkeme'nin yaptığı katkı Roma Statüsü'nün 79. maddesiyle temellendirilebilir. Gerçekten ilgili maddede giderim fonunun kurularak mağdurların bundan yararlandırılması öngörülmektedir. Ancak fonun kullanma amacı sadece bununla sınırlanarak geniş bir çerçeveye yayılmıştır. Gerçekten ilgili fon yoluyla çatışmalarda zarar gören altyapı hizmetleri, binalar ve sair hususların da savaş sonrası yapılaşma adına tamir edilerek yaşamın eski haline döndürülmesine çalışılması mümkün olabilmektedir. (Balasco 2013: 59) Zira söz konusu fon mağdurlara yönelik doğrudan para yardımının yanı sıra dolaylı her türlü yardımda da kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Buna güzel bir örnek olarak kurulan fonun Uganda'da Chili Üreticileri Birliği'yle ortaklaşa çalışarak 2700 savaş mağduruna chili tohumu ve tarım aletleri sağlayarak bunların hayatlarını sürdürmelerine yardımcı olması verilebilir. (Balasco 2013: 60) Bu durum sadece kişilerin değil aynı zamanda tüm insanlığın da yararına. Zaten kalkınma hakkı da uluslararası toplumu tek öge kabul ederek bunun herhangi bir üyesine gelen zararın hepsine gelmiş gibi addedilerek söz konusu zararın giderilip üyenin gelişimine devam etmesini amaçlar. (Aral 2001: 138) Bu gelişim sadece kişinin iktisadi ve ekonomik gelişmesi şeklinde tek boyutlu olmayıp aynı zamanda hem devletler, halklar ve azınlıkları hem de siyasal, toplumsal ve kültürel gelişmeyi de kapsayacak şekilde çok boyutludur. (Kaboğlu 1991: 45)

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca yapılan savaşların hiçbirisi I. ve II. Dünya Savaşları kadar kanlı olmamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı adeta bir sonraki dünya savaşında tüm insanlığın dahi yok olabileceğini herkese ispatlamıştır. Bu sebeple böyle bir savaşın bir daha meydana gelmemesi adına pek çok insan hakları belgesi imzalanmış ve bu doğrultuda çeşitli mekanizmalar da kurulmuştur.

Her ne kadar çeşitli noktalarda eleştiriye uğrasalar da Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Ceza Mahkemeleriyle başlayan ve II.Dünya Savaşı'nda yapılan katliamları yargılamak için kurulan uluslararası ceza mahkemeleri süreci, doğrudan “Uluslararası Ceza Mahkemesi”nin kurulmasıyla kemale ermiştir. Uluslararası suçları yargılayan ve bunlara yönelik olarak verdiği kararlarla yaptırımlar öngören Mahkeme'nin bu noktada söz konusu suçlulara yönelik olarak ortaya koyduğu caydırıcılık ise yadsınamaz bir gerçektir. Söz konusu yaptırımlar suçu işleyen bireye yönelik olup bireysel sorumluluk öngörülmektedir.

UCM de dolaylı yoldan da olsa insan haklarının korunmasına hizmet eden mekanizmalardan birisidir. Roma Statüsü'nde sayılan suçları yargılama yetkisine sahip olan Mahkeme, suçlunun sıfatı ne olursa olsun bizzat kendisini cezalandırarak adalete ve uluslararası

toplumun vicdanının rahatlatılmasına hizmet etmektedir. Bunu yaparken de hukukun üstünlüğünden taviz vermemektedir. Nitekim yargılamalar yapılırken etkili, bağımsız ve tarafsız bir yargılamanın yapılmasının öngörülüyor olması da bu noktada Mahkeme'nin önemini ortaya koymaktadır. Bu yargılamaların en büyük faydası ise uluslararası toplumun vicdanını sızlatan bir suçu işleyen suçlunun cezalandırılarak hem tüm ulusların vicdanen rahatlatılması ve hem de suçun işlendiği ülkede gerek sosyal ve gerekse siyasal anlamda istikrarın sağlanarak adil bir hükümetin kurulmasına yardımcı olunmasında yatmaktadır.

Suçluyu cezalandırırken mağduru da her anlamda koruyan Mahkeme, gerek maddi ve gerekse manevi her türlü imkânın seferber edilmesiyle işlenen suçun neden olduğu tahribatın mağdurlar üzerindeki etkisinin kaldırılması veya en azından azaltılmasını sağlamaktadır. Bunun yanında Mahkeme, bir insan hakkı olan ve aslında insanca yaşamayı öngören gelişme hakkına da gerek yargılama esnasında ve gerekse yargılamadan sonra dahi giderim fonu yoluyla yapılan yardımlarla katkıda bulunmaktadır. Bunun faydası sadece suçun işlenmiş olduğu ülkeye yönelik olmayı tüm insanlığadır. Zira uluslararası toplum bütünlük arz eden bir organizmadır ve bunun herhangi bir ögesinin gelişimi bütün insanlığın gelişimine katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, insanlığın geçirdiği pek çok acı tecrübenin nihayetinde kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin önemi sadece Uluslararası Ceza Hukuku bağlamında olmayıp aynı zamanda; adalete hizmet edilmesi ve hukukun üstünlüğü, mağdurların korunması ve Gelişme Hakkına yapılan katkılar bağlamında İnsan Hakları bakımındandır. Uluslararası toplumun zamanla daha da gelişmesiyle bu katkılar hem artacak ve hem de çeşitlenerek konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

Adal, E. (1985) *Hukukun Temel İlkeleri*. İstanbul:Marmara Üniversitesi. Yayın No:428.

Aksar, Y. (2003) Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,52(2),125-139.

Alibaba, A. (2000)Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 49(4),181-207.

Arajarvi, N. (2014) *The Changing Nature of Customary International Law*. UK:Routledge.

Aral, B. (2001) Bir İnsan Hakkı Olarak “Kalkınma Hakkı”. *İnsan Hakları Yıllığı*, 23, 129-145.

Aslan , M.Y. (2007) Uluslararası Ceza Divanı ve Kişisel Ceza Sorumluluğu. *TBB Dergisi*, 73, 239-255.

Aydın, D. (2002) Uluslararası Ceza Hukuku'nun Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,51 (4), 131-167.

Balasco, L.M. (2013) The International Criminal Court as a Human Security Agent. *The Fletcher Journal of Human Security*,18,46-67.

Barrett, J.Q. (2007) *The Nuremberg Roles of Justice Robert H. Jackson*. Erişim Tarihi: 13 Ocak 2018, Washington University Global Studies Law Review, <https://www.roberthjackson.org/wp-content/uploads/2015/08/the-nuremberg-roles-of-justice-robert-h.-jackson.pdf>

Beşiri, A. (2013) Soykırım ve Soykırımı İlişkin Uluslararası Mekanizmalar. *TBB Dergisi*,

108, 179-210.

Bozkurt, M.U. (2010) *Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Erişim Tarihi: 13 Ocak 2018, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84528>

Centel , N., Zafer, H., Çakmut, O. (2014) *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları.

Cryer, R., Friman, H., Darryl, R., Wilmshurst, E. (2010) *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. UK: Cambridge University Press.

Çetin, M.(2010) Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 335-360.

Dalar, M. (2017) Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Yönelik Eleştirilerin Değerlendirilmesi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2),153-165.

Dönmez, O. (1985) İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3, 223-285.

Eser, A. (2007) Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kurulması: Roma Statüsünün Ortaya Çıkışı ve Temel Özellikleri. Erişim Tarihi:11 Ocak 2018, <https://freidok.uni-freiburg.de/dnb/download/6270>

Gemalmaz, M.S. (1997)*Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunu Genel Teorisine Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları.

Gözübüyük, A. (1959) *Devletlerarası Ceza Hukuku*. Ankara:Türk Hukuku Kurumu.

Gülmez, M. (2001) İnsan Haklarında Gelişmeler Uluslararası Ceza Mahkemesi. *İnsan Hakları Yıllığı*, 23,161-177.

Jescheck, H. (2006) Ulusal, Avrupa ve Uluslararası Ceza Hukuku'nda Yeni Gelişmeler. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, III (1), 15-32.

Kaboğlu, İ.Ö. (1992) İnsan Haklarının Gelişmecî Özelliği ve Anayasa Yargısı. *Anayasa Dergisi*,9, 121-136.

Kaboğlu, İ. (1991) Dayanışma Hakları'nın Hukuksal Değeri. İnsan Hakları Yıllığı, Erişim Tarihi:13 Ocak 2018, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/2ecdc2590a2e2b6_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi

Kedikli, U. (2005) *BM Anlaşması'nda Meşru Müdafaa Hakkı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

Kocaoğlu, S. (2010) Suçların Suçu:Soykırım. *TBB Dergisi*,90, 139-163.

Odman, T. (1996) Eski Yugoslavya ile İlgili *Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu Ve Yasal Dayanağı*. *AÜHF Dergisi*, 45 (1-4), 131-151.

Robinson, D. (2003) Serving the Interests of Justice: Amnesties, Truth Commissions and the International Criminal Court. *European Journal of International Law*,14,481-505.

Sağlam, A. (2015) Uluslararası Yargılama Faaliyetleri Bağlamında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Değerlendirilmesi. *TAAD*,20, 567-594.

Parlak, T.M. (2015) Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri. *ABMYO Dergisi*,38,37-53.

Ulusoy, O. (2008)*Uluslararası Ceza Mahkemesi*. İzmir: İnsan Hakları Gündemi Derneği.

Verges, J. (1988) *Savunma Saldırıyor*.İstanbul: Metis Yayınları.

ICC (2011) *Registry and Trust Fund for Victims Fact Sheet*. Erişim Tarihi:13 Ocak 2018, http://www.iccnw.org/documents/Victims_Factsheet_March_2011.18apr1832.pdf